

ЗАКАРПАТСЬКІ ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ СТАРОВИНИ (3)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 25.
УДК 811.161.2'373 (091)

Сабодш Іван. Закарпатські діалектизми як матеріал для відтворення мовної старовини (3); 19 стор.; кількість бібліографічних джерел – 75; мова українська.

Анотація. У статті розглядаються закарпатські діалектизми, успадковані переважно від праслов'янської мови і відсутні в багатьох українських діалектах та в літературній мові чи вживані в останній рідко або як архаїзми.

Ключові слова: закарпатський діалектизм, українська мова, праслов'янський, лексика, семантика, етимологія.

Закарпатські говірки, як старожитні, зберегли значну кількість давніх рис, які відсутні в українській літературній мові і важливі для відтворення мовної старовини. До таких говірок належить закарпатська говірка села Сокирниця Хустського району, яка знаходиться в ядрі марамороської говіркової групи, а остання вважається найдавнішою в закарпатському діалекті. У цій говірці налічується кілька сотень архаїчних лексем, які сягають нерідко праїндоевропейського, часто праслов'янського чи дещо пізнішого, та все ж дуже давнього періоду. Дослідження їх становить науковий інтерес не тільки для україністики, але й славістики.

Ця стаття є продовженням нашої однойменної розвідки, перші дві частини якої опубліковані в «Науковому віснику Ужгородського університету» (Ужгород, 2008. – Вип. 19. – С. 24–31) і збірнику наукових праць «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства» (Ужгород, 2010. – Вип. 14. – С. 94–106).

Далі подаємо нариси про наступну частину закарпатських діалектизмів.

Гырґуші (< ҃ырґоші), у, мн. 'в'язи, карк; спина, плечі': *Мигал'ку, ҃хочеш, абым т'а ту'н'ус на ҃ырґошах?* [ССк.: 57]. Ця назва в різних фонетичних варіантах досить добре відома і в інших закарпатських говірках: *тoрґоші, кoркoші* [Чопей: 64, 156; Керча, I: 195], *кoркoші* 'плечі' [Бевка: 76], *тoрґоші* 'спина' [Поп: 56]. Знана вона і в ряді інших українських говірок південно-західного наріччя: *кoркoші* 'плечі' у бойківських [Он., I: 378], наддністрянських [Шило: 149], буковинських [СБГ: 224]; пор. ще *кoркoші*, одн. *кoркoш* id. [Жел.: 336], поділ. *нeсти дитинy на тoрґoшах* [Мельн.: 77], а також лемк. *гырґы* 'плечі' [Пиртей: 40], гуцул. *г'урґа* 'плече, спина', *г'урґати* 'нести на плечах' [П., Г.: 43]. В інших українських діалектах та в пам'ятках староукраїнської і киеворуської писемності слова *кoркoші, тoрґoші, гырґоші* і под. поки що не виявлені. Наявна тільки лексема *кoркъ* 'шия' (1699 р.) в картотеці словника за ред. Є.Тимченка. Однак за своїм походженням ці слова дуже давні; пор. рос. діал. (смолен.) *кoркyшкy* 'плечі' [СРНГ, XIV: 335], брянське *кoркyшy*: на *кoркyшах* 'на запліччі', біл. діал. *нeсьцi нъ кaркyшкъх* 'нести за плечима, на спині (нести)', ст.пол. *karkusz* 'плечі', болг. діал. на *къркач, кркач, кръкач*, мак. *кpкyш* 'за плечима, на спині (нести)', серб. *кpкача*, діал. *кpкyш*, слвн.

кpкoщ 'плече'. Від прасл. **къркyшъ/*къркoщъ/*къркoщъ/*къркаща* id., утворених суфіксальним способом від **къркъ* 'потилиця, шия' (для останнього наявні відповідники майже в усіх слов'янських мовах; пор., напр., закономірне ст.укр. *кoркъ* id. – див. вище; але укр. літ. *каpк* 'зашийок, шия' [СУМ, IV: 106] < пол. *kark* id. [ЕСУМ, II: 392]), яке походить від прасл. **къркъ* < і.е. **krko-* id., пов'язаного із **ker-* 'обертати, крутити' [ЕСУМ, III: 26; ЭСБМ, IV: 263, 269, 271; БЕР, III: 43–44; 205; Sław., II: 77–78; Skok, II: 203; Bezłaj, II: 95].

В українських діалектних словах початковий звук *г* < *к* (пор. *голосо* < *колесо, тoвбuц'а* < *кoвбuц'а* і под., див. [ССк.: 58]), а в другому складі *г* також із *к* у результаті асиміляції. Таким чином, сучасна українська літературна мова втратила закономірні рефлекси прасл. **къркъ, *къркoщъ* і под. Такі рефлекси збереглися в її південно-західних діалектах. Цікаво відзначити, що в академічному тритомному «Російсько-українському словнику» 1968 р. (т. I, с. 389) для рос. *закoркy* 'запліччя, зашийок' серед інших українських відповідників подається діал. *горґoші*, звичайно, в спотвореному фонетичному вигляді, позаяк у той час в українському алфавіті літера *г* була відсутня.

Гoвбан, а, ч., гoвбuц'а, і, ж. 'колода, на якій рубають дрова': *Гoвбан убeрaйут иc:уковaтoгo дeрeвa, вбuс'а нe рoскoлoв* [ССк.: 58]. На карті [ДзЛАЗ: № 230] ці назви для описаної реалії в зазначеному населеному пункті не картографуються, а подається тільки їх застарілий синонім *дpыв'утн'а* (див. ще [ССк.: 79]). Натомість суцільний ареал з назвою *кoвбuц'а* id. на цій карті охоплює тільки західну частину закарпатських говірок приблизно до р.Латориці та в основному говірки Міжгірщини, а лексема *кoвбан* відзначається тільки в гуцульських говірках басейну Чорної Тиси; пор. ще засвідчені в закарпатських говірках іншою літературою: *кoвбан* 'валун' [Поп: 82], *кoвбuця* 'колода, обрубок колоди' [Керча, I: 417], 'колода, на якій рубають дрова' [РУРС: 51], *кoвбuца* id. [КСУ: 32]; пор. ще закарп. марамороське *кoвбuк* 'поліно' [Бевка: 74], верховинське *кoвбuца* 'паля' [Н., Т.: 106]. Ці назви з такими чи близькими значеннями відомі і в інших українських південно-західних діалектах: півн.лемк. *кoвбuця* 'обрубок колоди, на якій рубають дрова' [Пиртей: 119], бойк. *кoвбан, кoвбuцe* id. [ВхЮж.: 26] (див. ще [Гр., II: 260–261] з покликанням на попередне

джерело), *коубан, коубиц'а* id. [Он., I: 363], гуцул. *ковбан, ковбок* 'відрізаний кусок дерева; колода', 'пеньок, на якому рубають дрова' [ГГ: 97], *ковбан, кубан, ковбок* 'колода довжиною близько 6 м' [Jan.: 105], *ковбан* 'обрубок колоди, пень', *ковбик* 'пень' [Ж., П.: 74–75], *ковбан* 'колода, пень; кусок колоди; пеньок' [П., Г.: 80], *ковбан, ковбок* 'колода' [Негр.: 95], букв. *ковбан, ковбок, кобок* 'колода, чурбак', 'пень' [СБГ: 214], поділ. *ковбик* 'чурбак, колодочка (дерев'яна)', *ковбиц'а* 'виступ для лампи в куточку між комином і рештою печі' [Мельн.: 83], *ковбиця* 'простір між стіною і ніжною лави' [Брил.: 50], наддністр. *ковбан, ковбице* 'колода, на якій рубають дрова' [Шило: 145]. З останнім значенням зафіксовані ще: надсян. *кобиця*, бойк. *ковбиц'а, ковбиц'и, ковбичка*, гуцул. *ковбок*, волін. *ковбан* [Stud.: №54]. Лексеми *ковбан* 'колода', *ковбиця* як діалектні подаються також у [СУМ, IV: 202] (для першого слова наводиться одна непаспортизована ілюстрація, а для другого – єдина ілюстрація з твору І.Франка). Отже, ареал поширення цих назв в українській мові охоплює тільки говірки її південно-західного наріччя. Ні в староукраїнських, ні в давньоруських писемних пам'ятках вони не виявляються, та, проте, без сумніву, давні за походженням; пор. рос. діал. *калбан* (урал.), *калбян, колбян* (нижегор., сарат.) 'толстый обрубок дерева, чурбан' [СРНГ, XII: 340], *колбан* 'обрубок дерева, доски и т.п.' (астрах.) [ib., XIV: 112]; пор. ще інші суфіксальні деривати з цим коренем і подібною семантикою у російських діалектах: *калбатина* 'тяжелый, пропитанный водой обрубок дерева, чурбан' (олон.), *калбёк, калбёка* 'пень, чурбан' (рязан.), *калбёха, калбёшка* (дон.), *калбьяк, колбьяк* (сарат., рязан.) 'обрубок дерева' [ib., XII: 340–341] та ін. *Ковбан*, очевидно, від прасл. *кълбанъ** [ЭССЯ, XIII: 178]. У назвах *товбан* і *товбиц'а* початковий звук *т < к*, як і в *тыргуші, торгоші* (див. вище).

Даві, присл. 'сьогодні вранці': *Ми'н'и пув'рали даві* [ССк.: 59]. Ця лексема, за даними літератури, за межами закарпатського, бойківського, гуцульського говорів на українській діалектній території зараз не відома; пор. ще в інших закарпатських говірках *даві* 'ранком' [Бевка: 55; Керча, I: 200], 'недавно' [Поп: 56], а також бойк., гуцул. *даві* 'сьогодні вранці' [Гол.: 506; ВхЮж.: 14; Жел.: 171; Шух., V: 284; Гр., I: 355; Он., I: 203], гуцул. *даві* 'дуже рано' [ГГ: 55], *даві, давік', давіки* 'сьогодні вранці' [Jan.: 40]. Лексема *даві* у пам'ятках староукраїнської писемності поки що не виявлена. Проте відома в києворуських: *давѣ* 'недавно' [1074, сп. 1377, СДРЯ, II: 421]; пор. ст. рос. *давѣ* 'учора' [Срез., I: 623], рос. діал. *даве, дави, давя* 'недавно' (у багатьох говорах [СРНГ, VII: 259]), *даве* 'недавно, в пределах того самого дня' (яросл. [Мельниченко: 57]), н.луж. діал. *dawe* 'перед тим; недавно; щойно; давно', слвн. *dovä* 'недавно, щойно', слвн. *dave, davı* 'сьогодні вранці, зранку', діал. *davi* 'недавно; раніше', ст.сл. *давѣ* 'колись, коли-небудь, недавно'. Від прасл. **davē* 'якийсь час тому, колись, давно; недавно, щойно' < і.е. **dū-, *doi-, *dvā-* 'протягати (стосовно простору і часу)'. Від прасл. **davē* утво-

рився прикметник **davъ* 'давній' [ЕСУМ, II: 8–9; Rud., II: 3; Пр., I: 172–173; Фасм., I: 480–481; ЭСРЯ, I/5: 4; Slaw., I: 139; Bezljaj, I: 95–96; ЭССЯ, IV: 198; 200; SP, II: 360–361].

У говірці Ігрень (на території сучасної Дніпропетр. обл.) Д.Яворницький записав прикметник *давешній* 'дуже давній' [Яв.: 175; Чаб., I: 260], який, можливо, запозичений із російської мови; пор. рос. просторічне *давешний* 'недавній, нещодавній' [РУС 1968, I: 271], діал. *давешний* 'бывший совсем недавно, давешний' (псков., твер., в'ят., урал. та ін.), 'ранее использованный' (тул.); очевидно, дериват від діал. *давешь, давишь* 'те саме, що даве' (тамб., тул., орлов. та ін.) [СРНГ, VII: 261], *давече, давиче* id. (волог., казан., костр. та ін.) [ib.: 260]; пор., однак ще слвн. *davišnji, davešnji* [Bezljaj, I: 95], які схильють нас до думки, що укр. *давешній* не запозичення із російської (тим паче, що це слово відрізняється від російського і семантикою, наголосом), а продовження давньої, можливо, праслов'янської форми, етимологічно пов'язаної з прасл. **davē*.

Дагде, присл. 'де-небудь, подекуди': *Сис' обычай дагде в наших селах не знають; дагде, присл. 'те саме, що дагде': Р'ібіз'л'і в нашуму с'л'і рус'тут лиш дагде* [ССк.: 60, 62]. Прислівник *дагде* поширений і в інших закарпатських говірках, а також у лемківських і бойківських; пор. закарп. *дагде* 'де-небудь' [Чопей: 65], *дагде* id., 'подекуди, куди-небудь' [Ж., П.: 46; Н., Т.: 72; Керча, I: 200; Поп: 56], 'десь' [Семен.: 224], 'де, на яким місці' [Гнатюк: 238], 'кудись, приблизно' [Німчук 1958: 46], *дагде* 'десь' [КСУ: 25], півн.лемк. *дагде, даде* 'де-небудь', 'десь', 'подекуди' [ВхГЛ.: 408; Гр., I: 356], *дагде* 'тут і там, куди-небудь' [Пиргей: 53], півд. лемк. *дагде* 'де-небудь' [Гол.: 506; ВхЛем.: 235], бойк. *дагде* 'тут і там' [Жел.: 171], *дагде* 'де, де не, куди не', 'куди-небудь', 'десь' [Он., I: 203]. В інших українських діалектах це слово не відоме. Лексема *дагде* 'де-небудь', 'хоч де' фіксується в закарпатській писемній пам'ятці XVIII ст. [ТСл.: 660]; пор. ще слвц. *dakde* 'де-небудь', 'куди-небудь' [SSJ, I: 229]. У зазначених українських діалектах поширені й інші прислівники й займенники з префіксом *да-* (*дайка, дако, дачий* і т.д. – див. нижче). Щодо походження прислівників і займенників із цим префіксом в українській мові висловлювалися різні думки. З.Штібер, І.Панькевич, Л.А.Булаховський відносили їх до запозичень із словацької мови, хоча була й протилежна версія – словацький мовознавець Я. Станіслав припускав, що в словацькій мові префікс *da-* поширився зі сходу, тобто з української мови. І.Зілинський, Є.Тимченко, А.Княжинський, Д.Г.Бандрівський вважали ці слова в українській мові власними утвореннями із давнього прислівника **къде*, в якому відбувся перехід *e > a*, внаслідок пониження артикуляції *e*. Але таке пояснення не прийнятне для словацької мови. Тому нам видається найбільш переконливою етимологія В.В.Німчука, який виводив *да-* з прислівника **къда* 'коли', наявного в закарпатському складному прислівнику *нігда* (*н'ігда*) 'ніколи', подібно до префікса *де-* < **къде*, яке входить до складу прислівника *нігде*

(*н'іде*) 'ніде' в тих самих закарпатських говірках. Цю версію підтримав Й. О. Дзендзелівський. Обидва вчені вважають, що прислівники і займенники із префіксом *да-* в українській і словацькій мовах (див. нижче) належать до спільних українсько-словацьких утворень, що виникли не пізніше XVI ст. Це припущення ґрунтується на даних пам'яток української писемності, у яких *дакто*, *дакто*, *дашто*, *дагды* фіксуються в «Нягівських повчаннях» середини XVI ст., а також у пам'ятках XVII–XVIII ст. У словацькій писемності форми з *да-* виявляються із середини XVII ст. (детальніше див. [Німчук 1958: 46–49; Дзендзелівський 1961: 69–72; ДзУЗСЛП: 151–154]), див. ще [ЕСУМ, II: 7–8; ESSJ, II: 141, 151].

Друга частина *-где* у прислівнику *дагде* постала з праслов'янського прислівника **къде*, в якому після занепаду редукованого *ъ* відбулася асиміляція глухого *k* до дзвінкого *d* (як і в рос. *где*, пол. *gdzie*, чes. *gde*, серб., хорв. *gde*, слвн. *gde* id.). У свою чергу прасл. **къде* – складне слово, утворене із питального займенникового кореня **къ*, наявного і в праслов'янському займеннику **къто* (> укр. *хто*), і частки-суфікса **де* (< і.е. **dhe*), який входить до складу, напр., російських прислівників *здесь* (< *сьдесь*), *везде* (< прасл. **въсьде*; пор. ст.сл. *въсьде* 'всюди, завжди').

У прислівнику *дегде*, синоніма до *дагде*, теж дві частини: друга *где* – того самого походження, що й у *дагде*, а перша *де* походить, як і український літературний прислівник *де*, від прасл. **къде* [ЕСУМ, II: 19; ЭСРЯ, I/3: 39; I/4: 43; ЭСБМ, III: 132; КЭС: 72, 103, 161; Цыг.: 51, 78, 141–142; ЭССЯ, XIII: 173–174].

Дайак, присл. 'як-небудь': *Дайак прийди до нас*; **дайакый**, е, е, займ. неозн. 'який-небудь': *Зваріла д'іт'ом дайаку ст'раву та пубіглам у кал'гос*; **дакий**, а, е, займ. неозн. 'деякий': *Ци вта жо'на не' рo'дина вам дака?* 'який належить до заможного роду': *Ото дакий ли'гін* [ССк.: 60], **дайакыйіс**, 'кас', 'кес', **дакийіс**, 'йас', 'йес', займ. неозн. 'який-небудь'.

Лексеми *дайак* і *дайакый* відомі з тими самими значеннями і в інших закарпатських, а також у лемківських та бойківських говірках; пор. закарп. *даяк*, *даякий* [Чопей: 66; Керча, I: 204], *даякий* [Семен.: 225], *дакий* [КСУ: 25], *даяко* [Керча, I: 204], півн.лемк. *даяк* [ВхГЛ: 409; Гр., I: 360], півд.лемк. *даяк* [ВхЛем.: 935], бойк. *даяк*, *даіакий* [Он., I: 205].

Займенник *дакий* знаний і в інших закарпатських (напр., на Мукачівщині [ВхЗак.: 213]), а також у лемківських та бойківських говірках; пор. півн.лемк. *дакий* 'якийсь' [Пиртей: 53], бойк. *дакий* 'деякий' [Он., I: 203]; пор. ще неспортизований він фіксується в [Жел.: 171]. У решті українських говорів ці слова поки що не виявлені. Писемність української мови вперше фіксує їх у XVIII ст. на території Закарпаття, пор. *даяк* 'якось', 'як-небудь', *даякий* 'якийсь, який-небудь, деякий' [ТСл.: 671]. З інших слов'янських мов ці слова знає тільки словацька, пор. слвц. *dajako*, *dajak*, діал. *dako* 'як-небудь',

dajakú, діал. *daku* 'який-небудь' [SSJ, I: 229]. Імовірно, це спільні українсько-словацькі утворення (пор. [Німчук 1958: 46–69; Дзендзелівський 1961: 69–72]) за допомогою префікса *да-* (див. *дагде*). Друга частина *-йак* прислівника *дайак* походить від прислівника пізнього праслов'янського періоду *јакъ* < **jako*, на думку Ф.Славського, виникла внаслідок зникнення повноголосного звука *o* в кінці слова, як у прислівників **такъ* (< **tako* 'так'), **тамъ* (< *tamo* 'там'). У свою чергу прислівник **jako* – дериват займенника **јакъ* 'який', що має індоєвропейське походження. Частина *-кий* займенника *дакий* – складне слово, яке походить від прасл. **къјъ* (> укр. діал. *куй*, *куй* 'який'), яке в свою чергу утворене від питального займенника індоєвропейського походження **къ* 'який', 'хто', наявного в *къто* > *хто*, та вказівного займенника чоловічого роду **јъ* (< і.е. **jos*) 'такий' [ЕСУМ, II: 430–431, 502; Фасм., II: 289; MES: 313; Skok, II: 110–112; ESSJ, II: 298–302, 389–391, 393–395; ЭССЯ, XIII: 176–177].

Займенники *дайакыйіс* і *дакийіс* утворилися відповідно від *дайакый* і *дакий* (див. вище) за допомогою частки займенникового походження *-сь* (від вказівного займенника **сь* 'той найближчий'; пор. у тій самій функції частку *то* – від вказівного займенника **тъ* 'той' у рос. *какой-то* 'якийсь', *кто-то* 'хтось', *как-то* 'якось') [Самійленко: 30; Sław., I: 492; II: 283–284].

Дако, **датко**, займ. неозн. 'дехто': *Ци нын'і був у вас дако (датко)?* 'той, хто має значення, важливий': *Ко іе ко, а йура іе дако (датко)*; **дакос**, займ. неозн. 'хтось': *Дакос бы с'с'у рo'бoту не' рo'бив н'і'зашчо, а іа мушу* [ССк.: 60]. Займенники *дако*, *датко*, а також *дакто*, *дакто* поширені і в інших закарпатських говірках; пор. *дакто*, *дакто* 'хтось' [Гол.: 506], *дакто*, *датко* id. [Чопей: 66], *датко* 'дехто', 'хтось', 'інший' [Керча, I: 200; Поп: 56]. Займенник *дакто* 'дехто' поширений також у північнолемківських говірках, як неспортизований він фіксується в [Жел.: 171]. *Дакто* 'хто-небудь' виявляється вперше в писемній пам'ятці XVI ст. із Закарпаття [НП: 73а], а *дакто* id. – у тексті із Закарпаття, але XVIII ст. [ТСл.: 670]. Займенники *дако*, *датко*, *дакто* *дакто* – складні слова, утворені за допомогою префікса *да-* (див. вище *дагде*) від *ко*, *тко*, *кто*, *хто*. *Кто* < прасл. **къто*; *тко* < прасл. **тъко* або внаслідок метатези із *кто*; *хто* < *кто* в результаті дисиміляційної зміни *к* > *х* з метою полегшення вимови; *ко* < *кко* < *тко* внаслідок асиміляції і стягнення двох однакових приголосних (детальніше про це скажемо, коли спеціально йтиме мова про ці займенники). У займеннику *дакос* друга частина *кос* утворена від *ко* (< **къто*) і частки *-с'* < **si*, яка походить, напевне, від займенника **сь* (див. вище *дайакыйіс*).

Даколи, присл. 'деколи, іноді, колись': *Даколи на вичур'ниц'ах так с'а не' хоче ц'ул'oвати, айбо мушу* [ССк.: 60]. Цей прислівник у закарпатських говірках відомий майже скрізь, пор. *даколи* 'колись; раніше; коли-небудь (у майбутньому)' [Чопей: 60], *даколи* 'іноді' [Гол.: 506; Семен.: 224], 'іноді, деколи' [Н.,Т.: 72], 'колись, іноді, зрідка' [Керча,

I: 200; Поп: 56], *даколи* 'деколи' [КСУ: 25]. Відоме це слово і в деяких інших українських говірках, пор. півн.лемк. *дако́ли* 'давно, колись, іноді' [Пиртей: 53], півд.лемк. 'іноді' [ВхЛем.: 235; Гр., I: 356] (в обох джерелах, мабуть, описка: *дако́ди*), бойк. *да́коли* 'деколи', 'колись' [Он., I: 203]; у [Stud.: № 1002] із значенням 'деколи' подається також півн.лемк. *дако́ли*, бойк., волин., зах.поліс. *да́коли*. Лексема *да́коли* 'інколи, рідко' вживається ще у гуцульських говірках на території Закарпатської обл. [П., Г.: 45], в яких засвоєна, очевидно, із сусідніх закарпатських говірок; пор. ще непаспортизоване *да́коли* 'деколи', 'десь-колись' у [Жел.: 171]. Таким чином, ареал поширення цього слова обіймає говірки майже всієї крайньої західної частини української етнічної території. Лексема *даколи* 'колись, коли-небудь' уперше зафіксована в тексті XVIII ст. із території закарпатських говірок [ТСл.: 660]. В інших українських діалектах та інших слов'янських мовах вона поки що не виявлена. Утворена за допомогою префікса *да-* (див. вище *дагде*) від прислівника *коли* < прасл. **koli/*kolě* 'коли, як, скільки', що складається із займенникового кореня **ko-*, утвореного від питального займенника **kъ*, і суфікса *-l-i(ě)*, пов'язаного із праслов'янською часткою **li/*lě* 'чи' [ЕСУМ, II: 503, Фасм., II: 290; Сл., II: 290; ЭССЯ, X: 84–86].

Дакотрий, займ. неозн. 'декотрий': *Дакотрий чил'адник на таке с'а не т'ворит; дакотрийіс'*, займ. неозн. 'декотрийсь': *За дакотрѡвс' д'івокѡв хлѡнци' бігаіут, гі здур'іл'і* [ССк.: 60]. Займенник *дакотрий* відомий і в інших закарпатських та в північнолемківських говірках; пор. закарп. *дакотрий* 'хто-небудь' [Гол.: 506; Чопей: 66], *дакотрий* і *дакотрий* 'якийсь' [Семен.: 224], *дакотрий* 'який-небудь', 'якийсь' [Н., Т.: 72; Керча, I: 200; Поп: 56], півн.лемк. *дакотрий* 'хто-небудь' [ВхГЛ: 408; Гр., I: 356], 'котрийсь, котрий-небудь, який-небудь' [Пиртей: 53]. *Дакотрий* 'котрийсь, якийсь' уперше засвідчується пам'яткою, писаною на Закарпатті, у XVIII ст. [ТСл.: 660]; пор. ще слвц. *dakotry* 'якийсь, деякий' [SSJ, I: 229–230]. В інших українських діалектах та інших слов'янських мовах цей займенник поки що не виявлений. Мабуть, це спільне українсько-словацьке слово, яке утворилося за допомогою префікса *да-* (див. вище *дагде*) від питального займенника *котрий* < прасл. **kotrъ/*kьtorъ* і под., що зводиться до того індоєвропейського кореня, що й **kьto* (укр. *хто*), див. вище *дако* (*датко*). У займеннику *дакотрийіс'* друга частина *-котрийіс'* утворена від займенника *котрий* та частки *-с'* (див. вище *дайакыйіс'*) [ЕСУМ, III: 61; Фасм., II: 353–353; ЭСРЯ, II/8: 360; Черн., I: 436; ЭСБМ, IV: 306; Сл., III: 286–289; ЭССЯ, XI: 201–203].

Дакуды, рідко *дакуда*, присл. 'куди-небудь': *Треба бы нын'і дакуды на вичур'ниц'і пуй'ти* [ССк.: 60]. Це слово знає і в деяких інших закарпатських та бойківських говірках; пор. закарп. *дакуда* [Керча, I: 200], бойк. *дакуди* 'декуди' [Он., I: 203]. В інших діалектах та писемних пам'ятках української мови поки що не виявлене; пор. ще слвц.

dakade 'куди-небудь, кудись' [SSJ, I: 229]. Присл. *дакуды/-u/-a* утворений за допомогою преф. *да-* від присл. *куды/-a* < прасл. **kqdy/-a* 'куди', який у свою чергу виник від кореня **ko-* питального займенника **kъ* і часток *-dy* і *-da*, які також займенникового походження і споріднені з часткою **de* в прислівнику **kьde* (див. вище *дагде*) [ЕСУМ, III: 123; Фасм., II: 399; КЭС: 224; ЭСРЯ, II/8: 431; Сл., II: 125; Skok, II: 115; Bezlaj, II: 53; ЭССЯ, XII: 46–47, 53].

Дакул'ко, присл. 'будь-скільки', 'кілька': *Най бы прийшло на рѡбѡту дакул'о л'у'ди* [ССк.: 60]. Ця лексема вживається і в деяких інших закарпатських говірках; пор. *дакулько* id. [Керча, I: 200]; пор. ще слвц. *dakol'ko* 'кілька' [SSJ, I: 229]. Очевидно, це також спільне українсько-словацьке утворення за допомогою префікса *да-* (див. вище *дагде*) від *кул'ко* < праслов'янського прислівника **koliko*, новішого **kolvko* 'кілька', 'скільки', похідного від питального займенника **kolikъ*, новішого **kolvkъ* 'який великий', спорідненого з прасл. **koli/*kolě* (див. вище *даколи*) [ЕСУМ, II: 509–510; Фасм., III: 647; Черн., I: 170; КЭС: 412; Сл., II: 161–163; БЕР, II: 556–557; Bezlaj, II: 57; ЭССЯ, X: 135–136].

Дале, присл. 'далі': *Іди май' дале; 'потім': Спершу с'а сам нав'чи, а дале будеш д'ругого в'чити* [ССк.: 60]. Ця лексема відома і в інших закарпатських говірках; пор. *дале* 'далі' [Семен.: 224; Поп.: 56], 'потім' [Н., Т.: 72], *дале, далей* 'далі', 'потім' [Керча, I: 201]; пор. ще півн. лемк. *дале* 'далі' [ВхГЛ: 408; Пиртей: 53], бойк. *дале*, поліс. *дале, далей, далій* id. [Арк., I: 123; Лис.: 64]. У пам'ятках української писемності *дале* 'надалі' фіксується вперше 1552 р., а *далѣй* 'далі' – 1495 р.; у цих варіантах, а також *далѣ* і под. зі значеннями 'далі', 'потім', 'більше' та ін. багаторазово вживається в текстах XV–XVIII ст. (детальніше [ССУМ, I: 277; НП: 76, 20а; СУМ, 16–17 ст., VII: 163–165; ТСл.: 660–661; ТМат., I: 199]). *Дале* 'далі' виявляється в києворуських писемних пам'ятках XII ст. [СДРЯ, II: 422–423], відоме майже в усіх слов'янських мовах, ст.сл. *дале* id. Прасл. **dal'e*, яке утворене за допомогою форманта *-je* від форми середнього роду вищого ступеня порівняння прикметника **dalekъ* 'далекій'. Отже, укр. діал. *дале* < прасл. **dal'e*, а варіант *далей* < прасл. **dal'eje*, що виникло внаслідок вторинного нашарування того самого форманта, пор. [SP, II: 331–332; ЭССЯ, IV: 185]. Із *далей* в українській мові постав варіант *далій* (*i* < *e* в ново-закритому складі; фіксується як діалектний також у [СУМ, II: 209]), з якого внаслідок відпадиння кінцевого *й* – укр. літ. *далі* 'далі' [ib.]. Отже, як випливає з нашого викладу, варіант *дале* в українській мові найдавніший.

Дары, *ру, мн., одн.* да'ра, *ру, ж., вес.* 'подарунки на традиційному весіллі від родини молоді родині жениха': *Ішли до жениха в пруп'нуі переказовати дары* [ССк.: 60]. Лексема *дарá* в деяких інших закарпатських говірках має значення 'проскура' [Поп: 57], з яким у нашій та в ряді інших закарпатських говірок частіше вживається слово *дорá* [ССк.: 73; Чоп.: 77; Керча, I: 240] < церк. сл. *дѡра* id. [Бер.: 202; Срез., I: 706] < гр. *δωρον* 'дар,

подарунок' [Дворецкий, I: 443], спорідненого з укр. *дар(а)*; пор. ще бойк. *дарі(ы)* 'подарунки' (на весіллі) [Он., I: 204], гуцул. *дар* id. [ГГ: 55; Jan.: 39; П., Г.: 45], поділ. *дарі* 'подарунки, якими свати на весіллі наділяють одні одних' [Мельн.: 78], зах. укр. *дара* 'антидор' (тобто проскура – І.С.) [Гол.: 507], *дара* 'дар', поділ. 'святе причастя' [Номис: № 5752; Жел.: 172; Гр., I: 357–358]. В інших українських діалектах лексема *дара* як іменник жіночого роду поки що не виявлена, але в давнину вона була поширена, без сумніву, на більшій українській території, тому що вперше *дара* 'шматочок проскури' 1583 р. засвідчується в пам'ятці, писаній на Волині [СУМ, 15-17, VII: 173], а пізніше з цим значенням та 'святе причастя' вживається багаторазово в писемності і з інших українських земель [ТСл.: 665]; пор. ще пол. діал. (кашуб.) *dara* 'дар, дарунок', ст.сл. *дара* 'милість', а також іменники жіночого роду болг. діал. *дар* 'придане, посаг', 'весільний подарунок' поряд із значенням 'дар, подарунок' [Геров, I: 277], рос. діал. (волог.) *дарь* 'дар, подарунок', зб. *дарье* 'весільні подарунки' [СРНГ, VII: 278]. На підставі наведених даних виводять прасл. **dara* як іменник жіночого роду, вживаний поряд з іменником чоловічого роду **darь*; останнє слово із значенням 'дар, подарунок' відоме майже у всіх слов'янських мовах, а в деяких із них також у значенні 'весільний подарунок'. Іменник жіночого роду *дара* у слов'янських мовах, можливо, ширше представлений, ніж це впливає з нашого викладу. Справа в тому, що в ряді випадків у джерелах різних слов'янських мов подається форма наз. або знах. відмінка множини *дары*, напр., у киеворуських пам'ятках, див. [СлРЯ 11-17, IV: 171–172; СДРЯ, II: 430–433]. Так і в ряді інших слов'янських мов. Тому, ймовірно, в декотрих із цих множинних форм захована, крім форми чоловічого роду *дар*; також форма жіночого роду *dara*. Праслов'янські іменники **darь*, **dara* продовжують індоєвропейську основу **dōro-* 'дар', пов'язану з **dō-* 'давати'. Із усіх перелічених вище значень прасл. **darь*/**dara*, очевидно, первинним було 'дар, подарунок', із якого згодом, але ще в праслов'янський період, виникли значення 'весільний подарунок', 'посаг'. Крім поданих іменників жіночого роду із цими значеннями, пор. ще киеворуське *дары* 'посаг' [XII, СлРЯ 11-17, IV: 171], ст. рос. *дары* id. [ib.: 172], рос. діал. (волог. та ін.) *дары* 'подарунок молодій рідні жениха', 'посаг' [СРНГ, VII: 271–272], біл. діал. *дар* 'весільний подарунок молодим' [СПЗБ, II: 21], серб., хорв. *дару* 'подарунок молодій весільним гостям', слвн. *dar* 'весільний подарунок' [ЕСУМ, II: 12; Фасм., II: 484; ЭСРЯ, I/5: 14; ЭСБМ, III: 126; Слв., I: 138; БЕР, I: 319–320; SP, II: 342, 346–348; ЭССЯ, IV: 189, 191–192]. Отже, значення 'весільний подарунок' іменника *дар/дара* або в множині *дары*, крім українських закарпатських, бойківських, подільських говірок, відоме також у російській, білоруській та південнослов'янських мовах.

Дас(з), част., вживається для передачі приблизності: *За'робивим дас т'риц':ат' рубл'у; Ро'билам дас два ч'асы* [ССк.: 60], Ця частка відомі

ма і в деяких інших закарпатських, а також у північнолемківських говірках говірок; пор. закарп. *дас* 'десь, приблизно' [КРУ: 25], *даз* [Поп: 56], півн. лемк. *даз* id. [Пиртей: 53]. Виявляється вона також у північнолемківському слові *дазраз* 'хоч раз' [ВхГЛ: 408]. Для укр. *даз(с)* знаходимо відповідник у східнославацьких говірках – *дас* 'десь, мабуть' [Kálal: 88; Buffa: 142]. Очевидно, це спільне українсько-славацьке утворення, складне слово, перша частина якого *да-* (див. вище *даде*), а друга – частка *с(з)*, уживана для позначення приблизності, походить від праслов'янського прийменника **съ* (< **sъn*), який уживався із знахідним відмінком [Німчук 1958: 48; ДУЗСЛП: 151–154; ЕСУМ, II: 7–8, 9, 213; ESSJ, I: 244–246, 252–253, 254–255].

Дауткы, присл. 'ба звідки', 'звідки-небудь': *Дауткы в т'а т'ул'ко з'роши? дауткыс', присл. 'звідки-небудь': Дауткыс' у'з'ав о'ты з'роши*. Крім говірки села Сокирниця, прислівник *дауткы* відомий і в інших закарпатських говірках; пор. *даудкы* 'звідки-небудь' [Керча, I: 204]. Утворився за допомогою префікса *да-* (див. вище *даде*) від прислівника *уткы* < *откы* 'звідки' (пор. чесь. морав. *odky* id.), у свою чергу утвореного за допомогою префікса *от* (від прийменника *от* < прасл. **оть* 'від') від займенникового кореня *-к-*, наявного в займеннику *кый/кий* (< **къ-ъь*, той самий корінь і в **къ-то*); *кы/ки* зумовлено, ймовірно, впливом прислівників *доби*, *поби* [ЕСУМ, I: 393; Фасм., III: 305; ESSJ, II: 546].

Дачий, а, е, займ. неозн. 'який належить до заможного роду': *Ото д'івка дачийа, не' худ'й'ака; дачийіс', йас', йес' id.: Дачийас' д'івка* [ССк.: 60]. Це значення слова *дачий*, ймовірно, новіше, а давніше – 'чий-небудь, чийсь'; пор. в інших закарпатських говірках *дачий* id. [Керча, I: 204; Поп: 57], а також півн. лемк. *дачый* 'чий-небудь' [Турчин: 78], бойк. *дачий* 'id.' [Он., I: 205]. Зазначена лексема поза межами цих говірок в українських діалектах і в пам'ятках української писемності поки що не виявлена; пор. ще слвц. *dačí* id. [SSJ, I: 228]. Займенник *дачий* утворений за допомогою префікса *да-* (див. вище *даде*) від займенника *чий* < прасл. **čьъ* 'чий' індоєвропейського походження (елемент *čь-* споріднений із *къ* в *къто*) [Фасм., IV: 323–324; Черн., II: 376; Слв., I: 130]). Займенник *дачийіс'* утворений від *дачий* за допомогою частки *-с'* (див. вище *дайакыйіс'*).

Дашчо, дачого, займ. неозн. 'дещо, щось': *У вош'к'олу м не' дуже хо'дила, бо т'реба б'ыло дома дашчо ч'нити; дашчус', дачогос', займ. неозн. 'що-небудь, щось': Гду на з'рибы, може, дашчус' найду* [ССк.: 60]. Займенник *дашчо* відомий і в інших закарпатських говірках; пор. *дащо* id. [Гнатюк: 238], 'що-небудь' [Чопей: 66], а також у варіантах *дашто* id. [ib.; Гол.: 508; Сем.: 224; Керча, I: 204], 'дещо' [Поп: 57], *дачто* 'що-небудь' (закарп. ужанські говірки на території Східної Словаччини [Гол.: 508; Семен.: 224], *дашо* 'дещо', 'щось' (там само [КСУ: 25]); пор. ще півн.лемк. *дашто* id., 'що-небудь' [Пиртей: 57], бойк. *дашчо*, *дашчó*, *дашо* 'дещо' [Он., I: 205]. У [Гр., I: 260] подається *дащо* 'що-небудь, скільки-небудь' як уживане в

Старомиському повіті в Галичині, а в [Жел.: 173] непаспортиз. *дащо* 'дешо'. В інших українських діалектах жоден із цих варіантів поки що не виявлений. *Дашто* 'що-небудь' фіксується в пам'ятці писемності із Закарпаття в кінці XVII ст. [Дзензелівський 1961: 70], а у XVIII ст. *дащо*, *дашто* – у кількох текстах із тієї самої території [Тсл.: 671]; пор. ще словц. *dačo* id. [SSJ, I: 228]. Очевидно, це спільне українсько-словацьке слово, утворене за допомогою преф. *да-* (див. вище *darde*) від займенника *што* (*што*, *что*, *шо*) < прасл. **što*, який у свою чергу є поєднанням праслов'янського займенника **ščь* 'що' з **to* – формою сер. роду від займенника **тъ* 'той' [Фасм., IV: 374; Черн., II: 393; Цыг.: 487; Slaw., I: 107; ESSJ, II: 141, 151]. Займенник *дашчус'* (*y* < *o*) утворений від *дашчо* за допомогою частки *-с'* (див. вище *дайакъійс'*).

Д'вѣчи, присл. 'двічі': Пуп *д'вѣчи* 'казан' не^м 'каже [ССк.: 61]. Цей прислівник у різних фонетичних варіантах уживається майже в усіх закарпатських говірках: *двѣч*, *двѣч*, *двѣш* (півн.-зах.), *двѣчи* (верхов., боржав., марамор.), *двѣч'и* (в основному говірки Мукачівщини), *двѣчи* (гуцульські говірки Рахівського району та поодинокі сусідні закарп. марамор.) [ДзЛАЗ: № 446]; пор. ще у словниках закарп. *двѣчи* [Семен.: 206], *двѣчи* [Керча, I: 208], а також бойк. *двѣчи*, *двѣчи* [Он., I: 206], півд.-зах. *двѣчи*, *двѣчи*, *двѣчи*, *двѣчи* [Гол.: 509], *двѣчи*, *двѣчи* [Жел.: 174], *двѣчи*, *двѣчи*, *двѣчи* [Гр., I: 362–363], поліс. *двуойчи*, *двѣчи*, *двѣчи*, *двѣчи*, *двѣчи*, *двѣч'и* та ін. id. [АУМ, I: № 117; Лис.: 64]. Це слово фіксується в києворуських і староукра-

їнських писемних пам'ятках: *двоици*, *двоици* [Ср., I: 641], *двоичи* [1489, СУМ 16-17, VII: 203]; із території Закарпаття: *двѣчи* [сер. XVI, НП: 1396], *двѣчи* id. [1771-1774, Тсл.: 684]. Точні відповідники цього прислівника знаходимо тільки в східно- і західнослов'янських мовах; пор. рос. діал. (у ряді говорів) *двѣчи* [СРНГ, VII: 294], біл. *двѣчи* [ТСБМ, II: 159], ст. пол. (XIV–XVI) *dwójcy*, *dwójec*, *dwójc* і под., в. луж. *dwójcy*, *dwójce*, н. луж. *dwójcy*, діал. *dwójc*, чес. *dvoicy*, ст. словц. *dvojíc* id. Від прасл. **dъvojtji* id., утвореного від **dъvojtъ* 'дво-який', використовуваного також у функції числівника **dъva* 'два' (пор. укр. *двоє*, похідні від цієї основи *двѣйка*, *двѣйко*, *двѣйник*, *двѣйнята*, *двѣйний*, діал. *двѣило* 'колода, вживана при запряганні двох або трьох пар волів уздовж', 'залізо сохи з подвійним лезом', *двоїнити* 'двоїтися' тощо [Гр., I: 362]) за допомогою суф. *-tji*, пов'язаного із дієсловом **jъti*/**iti* 'іти', як у прасл. **dъvašъdi*/-у 'двічі' (пор. рос. *дважды*, ст.сл. *дъвашъды* і т.д.) суф. *-šъdi*/-у – із **choditi*. В українській мові прасл. **dъvojtji* закономірно дало спочатку *двоици*, а після занепаду редукованих голосний *o* в новозакритому складі перейшов в *i*, *i* утворилося слово *двѣчи*, а далі після випадіння *ѣ* – *двѣчи*. В укр. діал. *двѣчи* (*двѣчи*) елемент *двѣ-*, очевидно, виник на місці *двѣ* (< *двоѣ-*) нефонетично внаслідок впливу закономірного прислівника *тричи* (*триичи*) подібно до того, як укр. діал. *трѣчи* 'тричі' появилось під впливом закономірного прислівника *двоѣчи* 'двічі' [Німчук 1970: 122–123; ЕСУМ, II: 18–19; Німчук 1978: 409; ЭСБМ, III: 131; SP, V: 187–188; ЭССЯ, V: 193].

Скорочення назв джерел

- Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк, 2000. – Т. 1–2.
 АУМ – Атлас української мови: У 3 т. – К., 1984–2001. – Т. 1–3.
 Бевка – Бевка О. Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату. – Ніредьгаза, 2004. – 178 с.
 БЕР – Български етимологичен речник. – София, 1971–1986. – Т. 1–3.
 Бер. – Лексикон словенороский Памви Беринди / Підг. тексту і вступ. стаття В.В.Німчука. – К., 1961. – XXXVIII, 272 с.
 Брил. – Брилінський Д. Словник подільських говірок. – Хмельницький, 1991. – 119 с.
 ВхГЛ – Верхратский И. Про говор галицких лемків: Словарець. – Львів, 1902. – С. 388–489.
 ВхЗак. – Верхратский И. Знадобы для пізнання угорско-руських говорів: Словарець // Записки Наукового товариства ім.Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 30. – С. 28–275.
 ВхЛем. – Верхратський И. Знадобы для пізнання угорських говорів: Словарець // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 45. – С. 225–278.
 ВхЮж. – Верхратский И. Знадобы до словаря южнорусского. – Львів, 1877. – 88 с.
 ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.
 Геров – Геров Н. Речник на българския език. – София, 1975–1978. – Ч. 1–6.
 Гнатюк – Гнатюк В. Словарець угорсько-руських місцевих виразів // Етнографічний збірник НТШ. – Т. IV. Етнографічні материяли з Угорської Руси. – Т. II. – Львів, 1898. – С. 234–251.
 Гол. – Дзензелівський Й.О., Ганудель З. Словник української мови Я.Ф.Головацького // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – С. 311–612.
 Гр. – Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б.Грінченка. – К., 1958–1959. – Т. 1–4.
 Дворецкий – Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь: В 2 т. – М., 1958. – Т. 1–II. – 1904 с.
 Дзензелівський 1961 – Дзензелівський Й.О. Про займенникові та прислівникові утворення з префіксом *да-* в українських карпатських говорах // Доповіді та повідомлення: Серія філологічна / Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород, 1961. – № 7. – С. 69–72.
 ДзУЗСЛП – Дзензелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К., 1969. – 212 с.

- ДзЛАЗ* – Дзєндзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України). – Ужгород, 1958–1993. – Ч. I–III.
- ЕСУМ* – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2006. – Т. 1–5.
- Жел.* – Желеховський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар: У 2 т. – Львів, 1885–1886. – 1121 с.
- Ж., П.* – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 180 с.
- Керча* – Керча Р. Словник русинсько-руський: У 2 т. – Ужгород, 2007. – Т. 1–2.
- КСУ* – Сірка Й, Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. – Зіген; Пряшів, 1999. – 64 с.
- КЭС* – Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В. Краткий этимологический словарь русского языка. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1975. – 543 с.
- Лис.* – Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К., 1974. – 260 с.
- Мельн.* – Мельничук О.С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району Одеської області) // Лексикографічний бюлетень. – К., 1952. – Вип. 2. – С. 67–98.
- Негр.* – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів, 2008. – 224 с.
- Німчук 1958* – Німчук В.В. Из словотвору прислівників говірок району верхньої течії річки Боржави: (Прислівники займенникового походження) // Наукові записки / Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород, 1958. – Т. 35: Мовознавство. – С. 42–55.
- Німчук 1970* – Німчук В.В. Українські прислівники двічі, тричі // Праці XIII республіканської діалектологічної наради. – К., 1970. – С. 122–133.
- Німчук 1978* – Німчук В.В. Прислівник // Історія української мови: Морфологія. – К., 1978. – С. 342–412.
- НП* – Няговские поучения / Факсимил. воспроизвед. текста по изд. А.Л.Петрова. – Ниредьхаза, 2006. – 226 с.
- Н., Т.* – Николаев С.Л., Толстая М.Н. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. – М., 2001. – 232 с.
- Он.* – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984. – Ч. I–II.
- П., Г.* – Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської обл.). – Ужгород, 2005. – 266 с.
- Пиртей* – Пиртей П.С. Словник лемківської говірки: Матеріали до словника. – Івано-Франківськ, 1986. – 345 с.
- Поп* – Поп Д. Русинсько-українсько-руський і русско-українсько-русинський словарь. – Ужгород, 2007. – 312 с.
- Пр.* – Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка. – М., 1959. – 1284 с.
- Самійленко* – Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. Ч. II: Займенник. – К., 1970. – 192 с.
- СБГ* – Словник буковинських говірок. – Чернівці. – 688 с.
- СДРЯ* – Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т. – М., 1988 [и след.]. – Т. I [и след.].
- Семен.* – Семенович А. Об особенностях угрорусского говора // Сборник статей по славяноведению, составлен и издан учениками В.И.Ламанского. – СПб., 1883. – С. 212–237.
- СлРЯ 11-17* – Словарь русского языка XI–XVII вв. – М., 1975 [и след.]. – Вып.1 [и след.].
- СПЗБ* – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У 5 т. – Мінск, 1979–1986. – Т. 1–5.
- Срез.* – Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам: В 3 т. – СПб., 1893–1912. – Т. I–III.
- СРНГ* – Словарь русских народных говоров. – М.; Л., 1965 [и след.]. – Вып.1 [и след.].
- ССк.* – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород, 2007. – 480 с.
- ССУМ* – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. – К., 1997–1998. – Т. I–II.
- СУМ* – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.
- СУМ 16–17* – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – Львів, 1994–2008. – Вип. 1–14.
- ТМат.* – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: У 2 кн. / Підгот. до вид. В.В.Німчук та Г.І.Лиса. – К.; Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1–2.
- ТСл.* – Історичний словник українського язика / За ред. Є.Тимченка. – Х.; К., 1930–1932. – Т. I. – XXIV, 947 с.
- ТСБМ* – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т., 6 кн. – Мінск, 1977–1984. – Т. 1–5.
- Турчин* – Турчин Є. Словник села Тилич на Лемківщині. – Львів, 2011. – 384 с.
- Фасм.* – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стереотип. – М., 1986–1987. – Т. I–IV.
- Цыг.* – Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. – 2-е изд., доп. и перераб. – К., 1989. – 512 с.

- Чаб.* – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: У 4 т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.
- Черн.* – Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: В 2 т. – 3-е изд., стереотип. – М., 1999. – Т. I–II.
- Чоп.* – Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883. – XLVI, 440 с.
- Шило* – Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. – Львів; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
- Шух.* – Шухевич В. Гуцульщина. – Львів, 1899. – Т. I. – 320 с.
- ЭСБМ* – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В.У.Мартынаў. – Мінск, 1978 [і наст.]. – Т. I [і наст.].
- ЭСРЯ* – Этимологический словарь русского языка / Под руков. и ред. Н.М.Шанского. – М., 1963 [и след.]. – Вып. I [и след.].
- ЭССЯ* – Этимологический словарь славянских языков: Праслов. лекс. фонд / Под ред. О.Н.Трубачева. – М., 1974 [и след.]. – Вып. I [и след.].
- Яв.* – Яворницький Д. Словник української мови. – Катеринослав, 1920. – Т. I. – 411 с.
- Bezljaj* – Bezljaj F. Etimološki slovník slovenskega jezika. – Ljubljana, 1977–2007. – Т. I–V.
- Buffa* – Buffa F. Närečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. – Bratislava, 1953.
- ESSJ* – Etymologický slovník slovanských jazyků: Slova gramatická a zájmena / Sest. F.Kopečný, V. Šaur, V.Polák. – Praha, 1980. – Sv. 2. – 784 s.
- Jan.* – Janów J. Słownik huculski / Oprac. i przygotował do druku J.Rieger. – Kraków, 2001. – XXX, 306 s.
- Kálal* – Kálal M. Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. – Banská Bystrica, 1924.
- Rud.* – Rudnyčuk J.B. An etymological Dictionary of the Ukrainian Language. – Winnipeg, 1972. – Vol. I. – LXXXV, 968 p.
- Skok* – Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Zagreb, 1971–1974. – Knj. 1–4.
- Sław.* – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952 [і наст.]. – Т. I [і наст.].
- SP* – Słownik prasłowiański / Pod red. F.Sławskiego. – Wrocław etc., 1974 [і наст.]. – Т. I [і наст.].
- SSJ* – Slovník slovenského jazyka. – Bratislava, 1959–1968. – I–VI d.
- Stud.* – Лексичні матеріали з Галичини І.Зілинського // *Studia nad dialektologią ukraińską i polską* / Oprac. i przyg. do druku M.Karaś. – Kraków; Warszawa, 1975. – 239 s.

Иван Сабадош
ЗАКАРПАТСЬКІЕ ДІАЛЕКТИЗМИ КАК МАТЕРІАЛ
ДЛЯ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ СТАРИНЫ (3)

Аннотация. В статье рассматриваются закарпатские диалектизмы, унаследованные преимущественно от праславянского языка и отсутствующие во многих украинских диалектах и в литературном языке или используемые в последней редко или как архаизмы.

Ключевые слова: закарпатский диалектизм, украинский язык, праславянский, лексика, семантика, этимология.

Ivan Sabadosh
TRANSCARPATHIAN DIALECTICISMS AS THE MATERIAL
FOR THE REFLECTION OF LANGUAGE OBSOLETENESS (3)

Resume. The article under consideration analyses Transcarpathian dialecticisms, inherited mostly from the pre-Slavonic language. These words are either absent in many Ukrainian dialects and literary language or are used in the latter very seldom, or in the capacity of archaisms.

Kew words: Transcarpathian dialecticisms, the Ukrainian language, pre-Slavonic, semantics, etymology.

This publication is the result of the project implementation: *Retrofitting and Extension of the Center of Excellence for Linguaculturology, Translation and Interpreting* supported by the Research & Development Operational Programme funded by the ERDF.

Сабадош Іван Васильович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови УжНУ